

Prof. UZ dr hab. Piotr Kwiatkiewicz

Poznań, 31 marca 2019 r.

Instytut Politologii – Pracownia Polityki Energetycznej i Bezpieczeństwa
Uniwersytet Zielonogórski
ul. Wojska Polskiego 69
65 – 417 Zielona Góra

Recenzja dysertacji doktorskiej mgr. Jarosława Kardasia pod tytułem *Federacja Rosyjska wobec problemu terroryzmu islamskiego pochodzącego z Kaukazu Północnego* napisanej na Wydziale Nauk Politycznych i dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pod kierunkiem prof. UAM dr. hab. Radosława Fiedlera.

Recenzowana rozprawa napisana została pod kierunkiem prof. UAM dr. hab. Radosława Fiedlera na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Przedmiotem recenzji jest szczegółowa ocena, czy rozprawa spełnia warunki określone w art. 13 ustawy z 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.). Wynikającym z nadmienionego aktu prawnego wymogiem jest, by rozprawa doktorska przygotowana pod opieką promotora stanowiła oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazała ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej, a także umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Niniejszą recenzję napisano, kładąc akcent na przytoczone wymogi.

Praca ma czytelną strukturę, co jest pierwszą dostrzegalną jej zaletą, a zarazem dobrą rekomendacją warsztatu i podejścia metodologicznego autora. Zawiera 420 stron wraz z wykazem tabel, map i bibliografią. Na zasadniczą część pracy składają się: wstęp, sześć rozdziałów, zakończenie.

Tytuł dysertacji doktorskiej mgr. Jarosława Kardasia sformułowany został poprawnie. Potencjalne wątpliwości, jakie początkowo nasuwać mogły wytyczone w nim ramy terytorialne, nikną za sprawą wyjaśnienia we wstępie oraz zawartości merytorycznej dysertacji. Zakres tematyczny dociekań prowadzonych w rozprawie oraz ich przedmiot nie budzą wątpliwości.

Zgodnie z tytułowym wskazaniem poszukiwania badawcze mgr. Jarosława Kardasia skoncentrowane zostały na polityce Federacji Rosyjskiej związanej z problemem występowania zjawiska terroryzmu – z zawężeniem do tego, który ma swą genezę na Północnym Kaukazie.

Jest to problematyka niezwykle nośna. W Federacji Rosyjskiej corocznie pojawia się kilka recenzowanych monografii dotyczących tego zagadnienia oraz pokaźna liczba artykułów naukowych. Nie jest to dzieło przypadku, lecz świadectwo znaczenia, jakie posiada ona dla instytucji państwa i jego bytu. Politykę władz wobec zagrożenia terrorystycznego mającego swą genezę na Kaukazie uznać trzeba za istotny element oceny ich sprawności, a zarazem miernik siły i wewnętrznej stabilności państwa.

Odzwierciedlenie popularności tematyki w literaturze przedmiotu nie pozostaje bez wpływu na jakość opracowań badawczych. Wyraźnie sprzyja im dostępność źródeł: relacje świadków teraktów, pamiętniki funkcjonariuszy służb specjalnych, wyznania byłych lub niedoszłych zamachowców, wystąpienia polityków, akty normatywne. Istnieją wprawdzie ograniczenia związane z dostępem do informacji niejawnych, ale dotyczą one materiałów operacyjnych i związanych z nimi danych wrażliwych. Do tej grupy dokumentów kwalifikowane są te, które mogą mieć swoje odzwierciedlenie w relacjach międzynarodowych. Niemniej, co warto podkreślić, i bez tajnych akt ilość danych jest nie tylko wystarczająca, by podjąć analityczne studia nad zjawiskiem i prowadzić poszukiwania naukowe kwestii związanych z problematyką, lecz i przytłoczyć wielkością zasobów danych mających dla takich działań użyteczny charakter. Nadmienione bogactwo źródłowe oraz wspomniany już zgromadzony stan wiedzy naukowej w literaturze przedmiotu zapewniają komfort badawczy z jednej strony, lecz z drugiej ewokują ogrom pracy i wyzwań związanych z weryfikacją istniejących ustaleń i poczynieniem nowych.

Zainteresowanie problematyką terroryzmu w Federacji Rosyjskiej w powiązaniu zjawiska z Kaukazem, jak już wspomniano, znalazło swoje szerokie odbicie w ilości

poświęconych mu opracowań naukowych. Posiadany stan wiedzy nie czyni go w pełni rozpoznany. Kontynuacja naukowych poszukiwań w tym zakresie jest wręcz nieodzowna. Warunkiem progresu pozostaje przyjęcie odmiennego podejścia badawczego niż dotąd stosowane bądź dostrzeżenie znaczących elementów poznawczych, których istnienie nie zostało należycie wyeksponowane. W przypadku pracy mgr. Jarosława Kardasia wymóg ten został całkowicie spełniony. Podejście, jakie zaprezentował, wyróżnia rozprawę naukową jego autorstwa spośród innych pozycji podejmujących tę problematykę.

Ramy chronologiczne dysertacji nominalnie wytyczone zostały przez tytuł pracy. Dolną granicę stanowi koniec 1991 roku, kiedy ogłoszono Układ białowieski oraz zwołano konferencję w Ałma Atach, gdzie Federacja Rosyjska po raz pierwszy w relacjach międzynarodowych wystąpiła formalnie jako państwo o takiej nazwie. Nie wskazano górnej granicy, co pozwala ustanowić ją na wydarzeniach 2018 roku jako poprzedzającego wskazanie z pierwszej strony dysertacji określające czas jej ukończenia.

Wstęp stanowi zgodnie z tradycyjnym schematem integralną część zasadniczego wywodu. Trzymając się przyjętych reguł, Autor stara się przybliżyć w nim znaczenie podejmowanego zagadnienia i tzw. nośność tematu, a także utylitarny charakter swych dociekań. Na stronach *Wstępu* zamieszcza też główne założenia, które przyjął, prowadząc swoje naukowe poszukiwania. Ponadto wyjaśnia decyzję o wykorzystaniu poszczególnych metod badawczych, którymi się posłużył.

Głównym pytaniem badawczym stała się kwestia różnic w rozwiązywaniu problemu terroryzmu islamskiego pochodzącego z Kaukazu Północnego w czasie sprawowania władzy przez Borysa Nikołajewicza Jelcyna a za rządów Władimira Władimirowicza Putina. Wybór ten należy uznać za trafny, lecz nieco kontrowersyjny. Potencjalnie można by rozważyć na gruncie instytucjonalizmu historycznego zasadność porównań działań politycznych prowadzonych w odmiennych okolicznościach i realiach. Biorąc jednakże pod uwagę niewielką rozpiętość czasową między ostatnimi latami rządów B. Jelcyna i pierwszymi W. Putina, wątpliwości te schodzą na dalszy plan bądź też rozstają rozwiane. Chronologicznie okres ten można uznać za jedną całość. Jest to jednakże drobna uwaga, która w najmniejszym stopniu nie rzutuje na ocenę merytoryczną zadania, jakie postawił przed sobą doktorant. Uważam je za bardzo ambitne i pod wieloma względami pionierskie. -

Postawiona w pracy hipoteza główna oraz cząstkowe weryfikujące ustalenia kolejnych rozdziałów są w pełni poprawne i zasługują na uznanie. Całokształt podejścia metodologicznego zaprezentowanego przez mgr. Jarosława Kardasia w oddanej mojej opinii dysertacji ma prawo satysfakcjonować. Wykorzystanie analizy instytucjonalno-prawnej czy też metody porównawczej jest bardzo czytelne. Podobnie rzecz ma się z metodą systemową średniego rzędu. Struktura pracy, jak też realizacja założeń koncepcyjnych są silnie nacechowane interdyscyplinarnością. Elementy z dziedziny nauk humanistycznych (historia), społecznych (nauki o polityce, nauki o bezpieczeństwie, stosunki międzynarodowe) splatają się, tworząc jedną integralną całość. Balans między nimi oraz sposób prowadzenia narracji dowodzi sprawności metodologicznej autora, co też warte jest podkreślenia.

Rozdział pierwszy poświęcony został zjawisku terroryzmu i zagrożeniu, jakie ono stwarza dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Silny akcent położony został na jego asymetryczny wymiar. Poświęcono mu dwa z czterech podrozdziałów: *Zagrożenie asymetryczne wyzwaniem dla bezpieczeństwa wewnętrznego* oraz *Terroryzm jako jeden z przykładów zagrożenia asymetrycznego*. Zwraca uwagę zawartość tego ostatniego. Autor prowadzi m.in. rozważania na temat ewolucji recepcji pojęć. Nie zawsze jednak można zgodzić się z przytaczanymi przykładami. Doktorant nieco niefrasobliwie zbyt ściśle kojarzy przemoc aparatu państwa z terroryzmem. Wspominając o III Rzeszy i brutalizacji życia politycznego, nadmienia o „pobicjach i innych aktach terroru”. Nie jest to przykład aktu terrorystycznego, a na pewno nie może stanowić, biorąc pod uwagę, kto używał siły, wskazanie dokumentujące konflikt asymetryczny (s.39).

Pewną niefortunnością wykazał się także doktorant w przytaczaniu autorów. Powołuje się na wielu wyśmienitych naukowców, lecz tylko jednego z nich określa mianem profesora. Jest to bardzo wybitny badacz procesów związanych z terroryzmem, którego i recenzent uważa za niekwestionowany autorytet w tej dziedzinie. Rozumiem nawyk powstały w okresie długoletniej współpracy na jednym wydziale, niemniej od doktoranta wymagana jest tu konsekwencja. Powinien wykorzystywać tytuł albo wobec wszystkich przywoływanych profesorów, albo wobec żadnego.

Rozdział drugi zatytułowany został *Historyczne źródła islamskiego terroryzmu na Kaukazie Północnym*. Jest to najbardziej kontrowersyjna część pracy. Wynika to z:

wyjścia poza ramy chronologiczne i tematyczne pracy, bardzo kontrowersyjnego przesłania wynikającego ze struktury rozdziału oraz nieściśłości faktograficznych. Podnosząc pierwszą z wymienionych kwestii, czyli nieprzestrzeganie granic wytyczonych przez problematykę. Związek między stawianymi pytaniami badawczymi i hipotezami a podrozdziałami zatytułowanymi *Okres zależności od Złotej Ordy oraz początki ekspansji Państwa Moskiewskiego za panowania Iwana IV Groźnego* czy też *Podboje imperium Rosyjskiego w Azji Centralnej w XIX wieku* jest bardzo luźny. Także podtekst, jaki kryje się za strukturą, jest bardzo problematyczny. Sugeruje on jakoby źródłem terroryzmu był islam i jego natura, bo jak inaczej wytłumaczyć obecność podrozdziałów pt. *Islam na obszarach rosyjskich przed Złotą Ordą*, *Ruch muzułmański w państwie rosyjskim w latach 1917-18*, *Polityka władz Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich wobec wyznawców islamu w latach 1917-1918* etc. Trzecim z elementów, na który zwrócono uwagę w tym rozdziale, są nieściśłości faktograficzne dotyczące zdarzeń, które z punktu widzenia wyvodu nie mają większego znaczenia, np. kojarzenie Złotej Ordy w XII i XIII wieku z islamem, twierdzenia dotyczące podbojów w okresie budowy Imperium Rosyjskiego, np. *w latach 1722-1723 udało mu się (Piotrowi I) zająć zachodni i południowy brzeg Morza Kaspijskiego* (s.70) – rzecz jasna chodzi o północny brzeg. W kontekście podbojów Rosji poruszona zostaje sprawa Azerów zamieszkujących współczesny Iran i przytoczona ich liczba: 8 mln (s.73), a nie 25-30 mln. Błędnie też doktorant identyfikuje prawosławie jako religię, podczas gdy jest to odłam chrześcijaństwa, jedno z jego wyznań etc. Takich pomyłek jest w drugim rozdziale wiele. Żadna z nich nie jest bezpośrednio związana z problematyką pracy, a co za tym idzie nie implikuje wartości poznawczej pracy, natomiast niepotrzebnie rzutuje na jej jakość.

Zawartość trzeciego rozdziału pt. *Terroryzm islamski na Kaukazie Północnym* może uchodzić za otwarcie zasadniczej części przewodu. Począwszy od podrozdziału *Uwarunkowania polityczne, społeczne oraz ekonomiczne...* nawiązuje ona bezpośrednio do tytułu pracy oraz problematyki badawczej. Przekaz płynący z treści jest czytelny. Poczynione spostrzeżenia są trafne, a niejednokrotnie i nowatorskie. Potwierdzają poprawność warsztatu metodologicznego mgr. Jarosława Kardasia oraz znajomość zagadnienia.

Rozdziały czwarty i piąty poświęcone zostały *Polityce rosyjskiej wobec terroryzmu islamskiego pochodzącego z Kaukazu Północnego*. Posiadają zbliżoną

strukturę, a różnią się analizowanym przedziałem czasu. Zebrany w nich materiał przedstawiony został w porządku chronologicznym. Wywód nie budzi zastrzeżeń. Prowadzony jest w sposób uporządkowany, bez eksponowania wątków pobocznych. Pewien niedosyt niesie za sobą zbyt oszczędne korzystanie z materiałów źródłowych, szersze sięgnięcie po te źródła niewątpliwie jeszcze wydatniej wzmocniłoby rezultaty dociekań.

Rozdział szósty pt. *Skuteczność działań antyterrorystycznych Federacji Rosyjskiej w perspektywie zwalczania terroryzmu islamskiego pochodzącego z Kaukazu Północnego* jest strukturalnie najbardziej rozbudowaną częścią dysertacji. Autor analizuje w nim i zestawia z sobą materiały z poprzedzających go części. Wyciągane wnioski oraz ich analizy budzą uznanie. Refleksji sprzyja oszczędna i bardzo wyważona narracja, która jest mocną stroną całej pracy.

Dysertację zamyka część podsumowująca. Przedstawione zostały w niej wnioski prowadzonych przez mgr. Jarosława Kardasia poszukiwań badawczych. Kluczowe znaczenie autor przypisał rezultatom dociekań, które pozwoliły mu pozytywnie zweryfikować hipotezę główną oraz pomocnicze.

Odnosząc się do całości pracy, oceniam ją pozytywnie. Czytelna struktura, poprawny aparat metodologiczny, naukowo interesująca treść są jej niewątpliwymi walorami. Z pewnością jest nią także sama narracja oraz bogata literatura w wykazie. Niestety można odnosić wrażenie, jakoby nie zawsze była ona w pełni wykorzystana. Odnosi się to głównie do dokumentów i literatury rosyjskojęzycznej. Korzystając z niej, można byłoby z pewnością uniknąć nadmienionych potknięć faktograficznych. Próba zagłębiania się w dzieje Rosji, Związku Radzieckiego i Federacji Rosyjskiej poprzez badanie syntez historycznych autorów zachodnich nie wydaje się najlepszą praktyką badawczą.

Powyższe uwagi krytyczne nie mogą jednak rzutować na końcową ocenę dysertacji, gdyż ta zasługuje na jednoznaczne wyrazy uznania. Całość oceniam bardzo wysoko i zalecam wydanie drukiem zawartości dysertacji. Podjęte przez mgr. Jarosława Kardasia wysiłki badawcze przyniosły rezultat, który należy uznać za naukowo satysfakcjonujący. Wyniki poszukiwań prowadzonych przez mgr. Jarosława Kardasia stanowią ważny wkład poznawczy i przyczyniają się do uzupełnienia stanu wiedzy w nakreślonej tytułem problematyce.

Podsumowując recenzję, stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr. Jarosława Kardasia pod tytułem *Federacja Rosyjska wobec problemu terroryzmu islamskiego pochodzącego z Kaukazu Północnego* napisana na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pod kierunkiem prof. UAM dr. hab. Radosława Fiedlera stanowi oryginalny i nowatorski utwór naukowy, w którym potwierdzona została ogólna wiedza teoretyczna doktoranta z zakresu nauk o polityce. Wyczerpuje to wymagania art. 13 ustawy z 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.).

Wnioskuje o dopuszczenie mgr. Jarosława Kardasia do kolejnych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

Prof. UZ dr hab. Piotr Kwiatkiewicz